

LACAN VE LEVINAS'TA DİLİN KURUCU İŞLEVİ

Faezeh AKDENİZ*

ÖZ

Dil düzeni, Levinas için öznenin konumlandığı, temellendiği ve Lacan için de öznenin yeniden oluştuğu düşünce dizgesinde ortaya çıkar. Özne, toplumsal/sembolik düzen tarafından öngörülen terimlerle kategorize edilen sosyal bir öznedir; çünkü ötekiyle herşeyden önce sembolik ve toplumsal düzeyde ilişki kurar. Kimliğini öteki ile yüzleştiği zaman, simgesel alanda, dil aracılığıyla kendini gerçekleştirerek oluşturur. Özne, varlığın bütünlüğünün egemenliğine karşı, kendisi aracılığıyla direniş anlarının yaratıldığı bir dilsel düzendir; dolayısıyla dilin düzeni, bir uyum ve direnç alanı, bir bütünlük ve sonsuzluk alanıdır. Dil, öznenin kendisini bir yasalar ve anlamlar sistemi tarafından bir başkası tarafından düzenlenmiş bulduğu bir düşünce sisteminin temel bir bileşendir. Her iki düşünür için de dil kurucu bir şekilde özneler-arasıdır.

Anahtar Sözcükler: Lacan, Levinas, Özne, Öteki, Dil, Özneler-arası

THE CONSTRUCTIVE FUNCTION OF THE LANGUAGE IN LACAN AND LEVINAS

ABSTRACT

The order of language emerges in the system of thought where the subject is located for Levinas and the subject is reconstituted for Lacan as well. The subject is a social subject categorized in terms prescribed by the social/symbolic order; for it relates to the other first and foremost on a symbolic and social level. When it confronts the other, it forms its identity in the symbolic space, by self-actualization through language. The subject is a linguistic order in which moments of resistance are created through itself against the domination of the totality of being; hence the order of language is a field of harmony and resistance, a field of unity and infinity. Language is a fundamental component of a system of thought in which the subject finds himself regulated by one system of laws and meanings by another. For both thinkers, language is constructively intersubjective.

Keywords: Lacan, Levinas, Subject, Other, Language, Intersubjective

* Dr. Faezeh Akdeniz, miss.pomon@yahoo.com/ ORCID: 0000-0002-4162-2485

Makalenin geliş tarihi: 03.06.2022
Makalenin kabul tarihi: 14.11.2022

Submission Date: 03 June 2022
Approval Date: 14 November 2022

Giriş

Lacan'ın psikanalitik kuramında resmettiği insan öznesi bölünmüş bir öznedir ve parçalanmışlığı içinde belirlendiği düşünülen bir öznedir. Bu bağlamda her iki düşünür için de özne ne bir birliğe ne de kendi kendine bir yeterliliğe sahiptir ve en temelde bilme kapasitesine tam olarak sahip olamamak bakımından da akıl-dışı bir öznedir; buna göre, ötekinin varlığından önce ben henüz gerçekleşmemiştir ve ortada henüz bir özne yoktur; öyle ki birlik, kendi kendine yeten özgürlük, kapasiteden dolayı duyulan memnuniyet gibi özellikler henüz bilinmeyen şeylerdir. Ben'in yaratılışını ben olarak işaretleyen, ona misyonunu ve amacını, hatta varlığını veren, ötekinin müdahalesidir; dolayısıyla ben, kendisini her zaman ve yalnızca ötekinin gözünde, onun aracılığıyla özne olarak bulur. Öznenin Levinas'ta inşasını ve Lacan'da ötekinin müdahalesinin belirlediği imgesel ego benliğin yapılışını inceleyerek, öznenin başlangıçtaki doğasına ve diğeriyle olan birincil ilişkisine ışık tutmak mümkündür. Levinasçı ben ile Lacancı özne'nin her biri temelde diğerrinin müdahalesiyle yazılan bireyselliklerdir; ancak yine de kökten farklı iki ben vizyonu olarak kalırlar. Lacancı özne, henüz olmayan bir birlik varsayımına dayalı bir çocuğun *gerçekliğine* empoze edilen bir kurguyken, Levinasçı ben, ötekinin ötekiliğine tâbi olan, ötekinin temelde ben olmadığı ve bu nedenle göz ardı edilemeyeceği gerçeğiyle sorumluluğa çağrılan bir bendir. Özne sosyaldir; çünkü ötekiyle sembolik ve toplumsal düzeyde ilişki kurar ve bu bakımdan hem Lacan hem de Levinas için dil, bir uyum ve direniş zemini olarak bir “sonsuzluk ve bütünlük”¹ alanıdır. Özne hiçbir zaman sembolik alandan koparak bu alanın ötesine geçemez ve bu nedenle daima kendiliğin başkılığına yönelik amacında başarısız olur. Levinas ve Lacan'ın öznesi, öteki ile yüzleştiği zaman, simgesel alanda, dil aracılığıyla kendini gerçekleştirerek kimliğini oluşturur; dolayısıyla hem Levinas hem de Lacan için “özne sosyal sembolik evren tarafından öngörülen terimlerle kategorize edilen sosyal bir öznedir”². Levinas'ın dilin ötesinde varlıktan başka bir şeye yer açtığı yerde Lacan dili birincil düzlemde tutar. Öznenliğin belirlenmesinde dil ve öznenin onunla ilişkisi temel olarak ortaya çıkar. Dil düzeni Levinas için öznenin konumlandığı ve temellendiği, Lacan içinse öznenin yeniden oluştuğu düşünce sistemlerinde ortaya çıkar. Burada özne kendisini başka yasa ve düzenlere yani öznenin kendisini içine yerleştirdiği bir anlam sistemine tabi bulur. Yine de özne, varlığın bütünlüğünün egemenliğine karşı direniş anları yaratan bir dilsel düzenden ibarettir. Lacan için dilbilim öncelikle sembolik bir düzen ve anlam ve anlamlandırma düzeniyken Levinas için

¹ David Ross Fryer, *The Intervention of the Other: Ethical Subjectivity in Levinas and Lacan*. New York: Other Press, 2004, 116.

² Fryer, *Intervention of the Other*, 117.

dilbilimin ontolojik olanla ya da varlığın kendisiyle özel bir ilişkisi söz konusudur. İki düşünür için de, dil öznenin kendisini bir yasalar ve anlamlar sistemi tarafından bir başkası tarafından düzenlenmiş bulunduğu bir düşünce sisteminin temel bir bileşendir. Onlar için dilin kendisinin bir başkalık alanı olarak işleyişi söz konusudur. Levinas için burada söz konusu olan öteki, dilbilim sisteminde ortaya konan anlam düzeninin ötesindeyken Lacan için bu öteki, dilin kendisi olarak sembolik düzendedir; bununla birlikte hem Levinas hem de Lacan için öteki, dilin söyleminde önemli bir rol oynar. Etik öznelikte öznenin konuşma etkinliği öznenin söylediği başka bir kişinin varlığını gerektirir. Bu nedenle her iki düşünür için de dilin özneler-arası olduğunu söylemek mümkündür.

Lacan'da Dil ve Bireysel Yabancılaşma

Lacancı psikanaliz, dili özneliğin, öznenin kuruluşunun aracı olarak vurgulayarak bir bakıma Saussure'ün "...her dil dünyayı değişik biçimde eklemeler ya da düzenler. Diller varolan ulamaları adlandırmakla kalmaz, kendi ulamlarını eklemeler. Bir dilin mekanizmasının tamamen özdeşliklere ve farklılıklara dayandığı" gözlemini onaylar³. Bununla birlikte Lacancı kuramsal söylemde dilden tam olarak ne anlaşıldığının ne tür ayrımlar ve tanımlamalar yapıldığının altının çizilmesi gerekir ve bu nedenle dilin ne olduğunu ortaya koymaya çalışırken ilkin Lacan'ın yapmış olduğu temel bir ayrıma dönmek gerekir. Bu temel ayrım "...*langue* ve *langage* arasındaki ayrımdır. Bu iki sözcük Lacan'ın yapıtında farklı anlamlara sahiptir; *langue* genel olarak, Fransızca ya da Almanca gibi özel bir dile gönderme yaparken *langage* bütün dillerden soyutlanmış bir genel dil dizgesine gönderme yapar. Bireysel dillerden ziyade, temel olarak *langage*'in bu genel yapısıdır Lacan'ın ilgisini çeken"⁴. Dolayısıyla Lacan'ın vurguda bulunduğu nokta onu Saussure' den ve Saussurcü dilbilimden ayırır; çünkü Lacan'ın düşüncesi bakımından Saussure'den farklı olarak üzerinde durulması ve anlaşılması gereken nokta im değil, gösterendir; tam da bu yüzden aslında bilinçdışıdır, çünkü gösteren, bilinçdışı ile kökensel bir bağlantı içindedir. Lacancı psikanalitik kuramda dil, çok kısa bir süre zarfında yeni doğanın üzerinde etkili olmaya başlar; bu, öznenin göstergelerin metonimik oyununa girerek aslında bir tür "kendilik" kurgusunu oluşturmasından başka bir şey değildir. Başka bir ifadeyle dil, biyolojik bedeni bir organizma olarak denetleyerek onun libidinal enerjisini düzenler ve böylece özneliğe yol açar. Bu

³ Jonathan Culler, *Saussure*, Çeviren Nihal Akbulut, İstanbul, Afa Yayınları, 1985, 23.

⁴ Dylan Evans, *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*, New York-London: Routledge, 2005, 96.

yüzden psikanalizde dil, bir yandan “yaratılış” ya da kurgudan, öte yandan da bir kayıp ya da bölünmeden sorumludur. Lacan'a göre, dil, özneyi yapıya bağlayarak *eksikliği*, dolayısıyla *dürtüleri* inşâ eder ve düzenlerken aslında öznedede hem onda hem de ötekinde adım adım nakşettiği kayıtlar aracılığıyla hiçbir zaman ortadan kaldırılamayacak olan bir yabancılaşmaya neden olur; dolayısıyla beden ve nesnelere yapılandırılması kurucu bir asimetri oluşturmak için katmanlaşarak derinleşir ve boyut kazanır. Semboliğin özneliliğin oluşumundaki kurucu etkisine sürekli vurgu yapan Lacancı söylemde bir kere daha anlaşıldığı üzere beden asla sadece biyolojik bir varlık değildir. Lacan, özellikle II. Seminer'den itibaren ötekini büyük “Ö” ile yazmayı başlar ve böylece öteki ile özneye ilişkin yenilikçi bir kuram geliştirmeye devam eder. Bu gelişim süreci içinde büyük öteki ile eş olarak anlaşılanlar sırasıyla yapı olarak *dil*, insan kültürünün yasal dokusu olarak *sembolik evre* ve Freud'un *bilinçdışıdır*. Öteki, Lacan'a göre, ancak bu üç bağlam ile uygun bir şekilde kavranabilir. Öznellik kavramına ilişkin gerçekleşen özel göndermeyle, Lacan'ın büyük ötekine karşı olan yeni ilgisi, “ego bir ötekidir” formülünden “ben bir ötekidir” formülüne doğru yön değiştirir ve özne artık ötekinin öznesi ile olumlu olarak özdeşleştirilir. Bu bağlamda *dilin öznesi*, *sembolik özne* ve *bilinçdışı özne* olmak üzere üç kategorik öznenen bahsetmek gerekir. Günlük bilinçli deneyim öznenin her durumda dile maruz kaldığını gösterir. Özne kendini daima dilin içinde bulur. Öznenin ilkin imgesel öteki ile görsel ayna görüntüsüne dayanan-yabancılaştırıcı tanımlanışı, dil ile birlikte söz konusu yabancılaşmayı daha da derin bir boyuta taşır. Öznenin imgesel yabancılaşması, daha ziyade kronolojik olmasa da mantıksal olarak onu öncelemeyen bir dilde yabancılaşma olgusu ile tekrarlanır. Bu bağlamda imgesel ve dilsel katmanların Lacancı kuramda iç içe geçtikleri görülür; yani imgesel de bir bakıma ifade edilir olabilmek, anlaşılır kılınabilmek için dilsel olana dayanır. Bununla birlikte Lacan dilde yabancılaşmanın başarıyla aşılabileceğini öne sürer; bu başarı, öznenin imgesel yabancılaşmasını ve narsistik yıkıcı eğilimlerini aşmasını da sağlayacaktır.⁵ Bu bağlamda *Dolu konuşma*⁶ adı verilen işlev, psikanalitik tedavi yoluyla evrensel dilde bireysel

⁵ Lacan, bunu özellikle 1953 tarihli, İngilizce 'ye de “Function and Field of Speech and Language” başlığıyla çevrilen makalesinde dile getirir.

⁶ Lacan'ın özellikle I. Seminerde ele aldığı *Dolu Konuşma-Boş Konuşma* ayrımı aslında Heidegger'in *Rede-Gerede Konuşma-Gündelik Konuşma* şeklindeki ayrımına dayanır; dolayısıyla izleyicisi olduğu Heidegger'de söz konusu olduğu gibi Lacan'da da en temelde otantiklikle ilgili bir vurgu vardır; buna göre *Boş konuşma* imgesel alana, dolayısıyla egoya ilişkin bir kategoriyken *Dolu konuşma* sembolik alana, dolayısıyla özneye ilişkindir. Lacan'a göre: “Dolu konuşma, biçimi hedefleyen konuşmadır, hakikat kişinin bir diğeri tarafından tanınması ile kurulur. Dolu konuşma etkin olan/eyleme geçiren konuşmadır”, (Jacques Lacan, *The Seminar of Jacques Lacan: Book 1, Freud's Papers on Technique*, Çeviren John Forrester New York- London: Norton & Company, 1991, 107). Buradaki Heideggerci etkiden de anlaşılacağı üzere dil hakikatin yeridir.

yabancılaşmanın etkin bir şekilde üstesinden gelmeyi içerir. Öte yandan, birkaç yıl sonra başka önemli bir makalesinde Lacan, aynı IV. ve V. Seminerlerde olduğu gibi, dilde yabancılaşmanın aslında aşılamayacağı izlenimini vermeye başlar; çünkü, Lacan'a göre artık öznenin bireysel konuşmasının evrensel dil alanına ve yasalarına tabi olduğu kesindir ve bu nedenle dilde yabancılaşmanın neden oluştuğunun daha ayrıntılı analiz edilmesi önemlidir. Lacan, bu bağlamda, öncelikle dil ve konuşma arasındaki ilişkiyi açıklamakla ilgilenir. Konuşma, herhangi bir konu hakkında bir dilin fiilen uygulanmasına karşılık gelir; dil ise öznenin önce gelir; dolayısıyla özne diğer öznelerle ilişkisinin indirgenemez bir aracı olarak kendisini dilde yabancılaşmış olarak bulur. Lacan'a göre, özne dilde dil aracılığıyla yabancılaşmıştır; çünkü dil parçalanmış bir yapı olarak, gösterenler ve gösterilenler ilişkisi içinde kendisiyle özdeş olamayan bir akış olarak seyrederek; zira dil, her şeyden önce zamansal bir karaktere sahiptir; başka bir şekilde ifade edilecek olursa dilde kelime aracılığıyla aktarılmak istenen anlamın, kelimenin söylendiği an ile anlaşıldığı an ya da anlar arasında boşluklar bulunmasından kaynaklanan bir eksikli yapısı söz konusudur; dolayısıyla söylenenin ya da işaret edilenin hiçbir zaman asla söylenmek istendiği şekliyle aktarılamadığı bir başarısızlık dilsel-öznenin kaçınılmaz yazgısıdır. Bu durumda öznenin ilişkide olduğu kişi tam olarak onun ne demek istediğini kavrayamaz; çünkü dilsel olanın temel eksiklik ikâmesi olması dolayısıyla kelimeler öznenin arzusunu uygun bir şekilde, yani onu tatmin edebilecek şekilde iletilemez. Bu nedenle Lacan, her bir öznenin öteki ile tam olarak konuşmasını engelleyen evrensel bir dil duvarının varlığından dem vurur. Öteki ile konuşma, hem öznenin “gerçek” arzusu hakkındaki bilinçdışı bir konuşma hem de öznenin, öteki bilinçdışı özneye konuşması olarak anlaşılmalıdır. Yabancılaşmanın bir göstergesi olarak dil duvarı, imgesel yabancılaşma ile örtüşür; çünkü öznenin ötekiyle sembolik düzeyde sürdürdüğünü zannettiği diyalog her zaman bu sembolik düzeyle iç içe geçmiş olan imgesel düzeyin varlığında kırılmaya uğratılır; çünkü özne, konuştuğu sürece özne olması nedeniyle bir bölünmeye maruz kalır. Konuşmada ve konuşma nedeniyle, özne asla kendisini tam olarak sunamaz. Bu, bir yanıyla Kartezyen cogito'nun da yıkımıdır; çünkü özne, artık bilinçdışı düzeyde düşünen bir yapıdır. Bilinçdışı özne, kişinin bastırılmış arzularını temsil eder. Bu bağlamda Lacan'a göre, egonun *dolu konuşmanın* işlevi tarafından iletilen bir arzusunun sembolik diyalektiği, imgesel yabancılaşmaya dayanan bir arzusunun görsel diyalektiğine karşıdır; çünkü *dolu konuşma* özneye arzusunun farklı, narsisistik olmayan bir tatminini sunabilir. Özne, konuştuğunda bilinçdışı bastırılmış arzusunun özgüllüğü öteki tarafından tanınabilir. Bu nedenle Lacan'a göre “dolu konuşma,

öznelarası ilişkinin kurucu aracıdır”⁷. Bu bağlamda denebilir ki, psikanaliz, egodaki özneyi nesnelleştiren imgesel tanımlamaları *dolu konuşma* yoluyla sembolize etmeyi amaçlamaktadır. Sembolik ilişkide, imgesel ilişkiden türeyen dil duvarına *dolu konuşmada* aktarılan aracılığıyla müdahale edilir. Öznenin bilinçdışı mesajı normalde özne tarafından varsayılmaz ve gizli kalır. Bu, tam olarak öznenin günlük hayatta içine düştüğü dildeki yabancılaşmadır. Lacan'a göre, “...esasen yabancılaşmış bir ilişki olan imgesel ilişki kesintiye uğratar, yavaşlatır, engeller ve ters çevirir. Gene de dil ilişkisi özne ve büyük öteki arasında başka bir özne olduğu sürece devam eder”⁸. Buradan da anlaşılacağı üzere özne ötekinin mesajını sadece imgesel muadiliyle bir yabancılaşma üzerine kurulmuş bir ego olarak alabilir; dolayısıyla öznelarası düzeyde, ötekinin mesajı her zaman tersine çevrilmiş bir biçimde alınır. Bu nedenle Lacan'a göre, öznelarası düzeyde, ancak psikanalitik tedavi sayesinde, bilinçdışı mesajın geri alınabilmesi mümkün görünür. Özne mesajı, sadece psikanalitik tedavinin sonunda, o da ötekinin kendisine kasıtlı olarak göndermesiyle alabilir; öte yandan, günlük yaşamda mesaj ötekinden sürekli olarak geri alınır; ancak alınan mesajın doğruluğundan hiçbir zaman emin olunamaz. Lacan için, bir insanın herhangi bir anlamı ötekine simgesel katmanın ötesinde iletmediği, asla geçişli olarak söylenebilir bir şey değildir. Burada ileti ve anlam üst üste bindirilir; öyle ki: “...iki özne arasında kurulan iletişimde dolaşan bağımsız bir nesne olarak bir anlamı yoktur”⁹. Her zaman anlamda açık olmayan, örtük bir ileti bulunur. Lacan'ın III. Seminerde belirttiği gibi: “...bilinçdışı, bu cümle, bu sembolik yapı, bir ağ gibi insanca yaşamış tüm deneyimleri kapsar... Her zaman orada, az ya da çok gizlidir”¹⁰. Dil asla imgesel değildir; bununla birlikte *dilsel duvar* sadece bireysel öznenin kendi imgesel özdeşlikleriyle inşa edilir. III. Seminerde temelde birbirinden farklı üç dil kavramından bahseden Lacan'ın “naive” olarak tanımladığı ilkine göre, “..., şeylerin, bir iz gibi, sözcüklerin sırasına göre bir üst üste binmesi söz konusudur. İkincisine gelince, dil, ileri doğru atılan büyük bir adım gösterenin hedefine, ancak başka bir anlamlandırmaya gönderme yaparak bir başka gösterenin aracılığıyla ulaştığı söylenerek gerçekleşir. Üçüncü dil kavramında anlam, gösteren tarafından yapılmadan mümkün olur”¹¹. Lacan, sonuç olarak eşzamanlı yapılandırılmış

⁷ Jacques Lacan, *Le Séminaire, Livre IV, La Relation d'Objet*, Paris: Seuil, 1994, 37.

⁸ Lorenzo Chiesa, *Subjectivity and Otherness: A Philosophical Reading of Lacan*, Cambridge, Mass., United States: MIT Press Ltd, 2007, 41.

⁹ Slavoj Žižek, *Looking Awry: An Introduction to Jacques Lacan Through Popular Culture*, Cambridge, Massachusetts, United States: MIT Press, 1992, 102.

¹⁰ Jacques Lacan, çeviren Russell Grigg, *The Seminar of Jacques Lacan: Book 3, The Psychoses*, New York- London: Norton & Company, 1997, 112.

¹¹ Jacques Lacan, çeviren Russell Grigg, *Seminar of Jacques Lacan: Book 3, The Psychoses*, New York- London: Norton & Company, 1997, 224.

karşit gruplar dizgesi olarak dilin, artzamanlı olarak, zamanda meydana geldiğinin tekrar tekrar altını çizer. Bu bağlamda söylem, dilin öznelarası boyutunu vurgularken dil, özneleri önceleyen bir yapı olarak kurulur; dolayısıyla konuşmayla dili ayıran en temel şey konuşmanın her şeyden önce ötekilerle konuşmak anlamına gelmesidir. Buna göre, gösteren ve gösterilen arasındaki ilişkinin bire bir olmaktan çok uzak olduğunu aşıkardır. Dil zamanla gelişir; belirli bir dilin belirli bir göstereni tarihsel olarak farklı işlevlere sahip olabilir. Bununla birlikte gösterilenin hiçbir zaman tek bir gösterene gönderme yapmadığı, tersine gösterenler arasında karmaşık bir ilişkinin söz konusu olduğu gelişkin bir evrensel yapı işlemektedir ve bu bağlamda Lacan için dile yapısalcı yaklaşım gösterenin öznesinin varoluşunu izlememize dolaylı olarak yardım ettiği sürece önemlidir.

Levinas'da Dil ve Yüzün Tezahürü Olarak Söylem

Levinas, dili yorumlarken dilin, konuşuluyor olması olgusu üzerinden yüze olan bağlantısını düşündürmeye çalışır; ama bunu yaparken de dili, konumu birincil olan bir eylemsellik olarak düşünür: "...konuşma, işin üzerinde ve üstünde yer alan ilk eylemdir; eylemsi eylemdir, kişinin emeğini ve dünyasını ötekine cömertçe sunması, ilk etik jesttir"¹². Konuşan, her durumda, ilkin birinci tekil şahıs olarak ben'in özneliğine gönderme yapar; ama bu aynı zamanda konuşanın yüz olduğunu da söylemektir; dolayısıyla yüz konuşur ve konuşurken de işaret eder, kasteder; yüzün kastettikleri ya da imâ ettikleri, demekte oldukları, *söylemesinden* başka bir şey değildir aslında. Levinas'ın dile ilişkin düşüncelerini onun etik temelli düşüncesi bağlamında, ama aynı zamanda bütünsel düşünce geleneğine ait her türden dil anlayışına da karşit bir yaklaşım örneği olarak anlamak gerekir. Levinas, dili, yapısalcılığın kurucusu Sausser'e da olduğu gibi, bütüncül bir yapının kendi mantıksal sistematiği içinde atomik öğelerin birbirleriyle kurduğu *farklılıklara* dayanan bir ilişkisellik üzerinden anlamak yerine, ben'in ötekinin yaklaşımı ile boy gösteren- ve dil kuramcılarının anladığı anlamsal düzeye dahi temelini veren -anlam-olusturucu, anlam-kurucu kökensel bir eylemselliği olarak anlar; bununla birlikte Levinas'ın anladığı anlamda etik ilişkide ötekinin yüzünün konuşmasında ortaya çıkan *anlamlama* her türlü ufuktan ya da dünyadan da yoksundur; çünkü ben'e komşusu olarak yaklaşan öteki, başkalığının anlamı olan sonsuzluğunda, kültürün ve toplumsal kodların, dolayısıyla bilince tanıdık olanın sınırlarını aşar; işte tam da bu nedenle Levinas'ın *söyleme* olarak adlandırdığı dilsel edim, aslında

¹² Emmanuel Levinas, çeviren Alphonso Lingis, *Totality and Infinity*, Pittsburgh, Pennsylvania: Duquesne University press, 2007, 174.

tarihsel olan tüm dillerin berisinde yer alır. Yüz konuşur; çünkü yüzün bizzat tezâhürü *söylemedir* ve bu, Levinas'ın aynı zamanda *yakınlık* olarak da adlandırdığı *duyarlılık* ya da temas kipinden başkaca bir şey değildir. Levinas'a göre, "konuşma yoluyla iletilen mesaj ne olursa olsun, konuşma her şeyden önce temastır"¹³. Bu temas yakınlık açısından anlaşılmalıdır ve yakınlık analizi bizi etik özneliliğin kalbine getirecektir. Öteki tekilliğinde bulunduğu için düşünülemez ya da kavramsal çerçeveye sokulamaz. Başka bir deyişle; eğer bir başkasının tekilliğini gerçekten tanıyacaksak, bunun düşünce yoluyla olması olanaksızdır; aksi takdirde temasın yakınlığını kaybolur. Bu temas ise kökensel anlamıyla dildir, etik bir dildir. Öteki, temsil edilen bir şey değildir, belirli değildir. Dil, kökensel konumu bağlamında, özne ve nesne ilişkisine indirgenemeyen bir ilişkiselliği olanaklı kılar. Tematikleştirilmenin ve temsilin bozulduğu noktada kökensel anlamıyla dil oluşur; bu bağlamda dil, temsil edilemez bir tekillik ile temastır. Bu orijinal dil, "ötekinin temelidir ve aynı zamanda temas, hassasiyet ve sorumluluktur"¹⁴. Bu nedenle, iletişimde öteki ile temasın yakınlığı, zevk veya yaşam bağlamında ortaya çıkan hassasiyetten niteliksel olarak farklı olan bir duyarlılık biçimi olarak konumlanır. Yakınlık, Levinas tarafından, oluşma koşulları olan zevk ve yaralanma açısından ikili bir farklılık içinde tanımlanır. Etik olan bağlamında öteki her durumda ben'in karşısında direnir ve dışarıda kalır. Dilin ötekenden bana nasıl geçtiği, yani temasın nasıl gerçekleştiği ilişkinin herhangi bir içerikten, yani söylenenden önce kesin olarak söyleme eylemi ile ilgili olması ile bağlantılıdır.¹⁵ Söyleme bu dilin kavramsal içeriğine bakılmaksızın, dilde öteki ile temel ve ilksel karşılaşmadır ve kendisini belirterek sunmak, konuşmaktır. Söyleme, sadece

¹³ Emmanuel Levinas, çeviren Alphonso Lingis, *Collected Philosophical Papers*, Dordrecht, Boston: Lancaster, Martinus Nijhoff Publisher, 1987, 115.

¹⁴ Emmanuel Levinas, *Collected Philosophical Papers*, 116.

¹⁵ Levinas dil yorumu bağlamında *söylenen* olarak çevrilebilecek olan *le dit* ile *söyleme* olarak çevrilebilecek olan *le dire* arasında çok temel bir ayrım yapar. Levinas'a göre "...söyleme, sözel göstergelerden, anlambilimden ve sözdiziminden önce gelir. Söyleme, başkasına sergilenişin ta kendisidir; başkası içindir ve eğer Levinas, burada söz konusu olan şeyi nitelendirmek için Söyleme terimini kullanıyorsa, bunun sebebi, kelimeleri önceleyen, dilsiz ya da çılgına daha yakın bu 'dil' ile 'anlamın anlamının' açılışının/başlangıcının yapılmasının gerekli olmasındandır" (Calin Rodolphe-François David Sebbah eviren Murat Erşen, , *Levinas Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınevi, 2011, 116). Söyleme ile söylenen arasındaki ilişkiyi başka bir düzlemde Heidegger'in varlıkbilimsel ayrımının Levinas tarafından dönüştürülmüş biçimi olarak okumak da olanaklı görünür; nasıl ki var olanların her birinin oldukları şey olmaları, var olanlarla varlığın/olmanın arasındaki temel farklılığa dayanıyor idiyse, Levinas'ta da tarihsel dilin, iletişimin, dildeki içeriklerin, oldukları biçimiyle, tüm farklılıkları içinde olmalarının koşulu, onlardan temelde farklı olan söyleme ile olanaklıdır; yani Levinas'ın varoluşu etik bir oluş olarak bir söylenen/söyleme farkı üzerinden okuması söz konusudur; varlıkbilimsel düşüncenin ya da bütünsel, dizgeci bakışların gözden kaçırdığı, unuttuğu ise tam olarak bu ayrımın kendisidir, dolayısıyla etik olandır.

sezginin veya düşüncenin bir çeşitlemesi değil, dışarda olanla kurulan kökensel bir ilişkidir. Ötekini tanıma ve ötekine ulaşma iddiası, ancak dil ilişkisinde belirginlik kazanan öteki ile gerçekleşir, burada esaslı ve belirleyici olan ötekinin *çağırması* ya da *seslenişidir*. Çağırana ya da seslenen, benim anladığım bir şey ya da nesne değildir; herhangi bir kategoriye de âit değildir. Kendisine hitâp edilen yüzün, yalnızca kendisine referansı vardır. Dilin söylemesi, çağırısı, dilin ele geçirdiği, dengesini bozduğu, musallat olduğu ben'in kendisini içinde bulduğu sorumluluktur aynı zamanda; dolayısıyla ötekinin çağırısı, nidâsı ben'i olmaktan öteye davet eden bir çağrıdır; yani *ben-öteki* ilişkisinde kendini belirginleştiren ötekinin varoluşunun, ben'in olmaklığından bile öncelikli ve acil olduğuna işaret eden bir çağrı; çünkü Levinas'ın ifâdesiyle "...konuşma edimi, edilgenliğin edilgenliğidir"¹⁶. Çünkü, konuşmasında ötekinin buyruğuna bir yanıt verirken, ben, aslında bu emri ona itaat ederek anlamlandırır; zira "...çağrı, yanıtta anlaşılır"¹⁷. Ben, emir alırken, art-zamansal olarak, emir verir. "Ben, kendi yerimdeyimdir; ama, öteki, etik olarak bu yeri benden önce işgâl etmiştir"¹⁸. Burada Levinas'ın sözünü ettiği edilgenlik, etkinliğin karşıtı olan bir edilgenlik değildir; dolayısıyla bilme edimiyle ilişkisinde etkin olabilme ya da olamama anlamında kendi üzerine dönerek irâdî olarak eyleme geçen bir kurucu özne değil, bir *konuşanın buyruğuna karşılık veren* ve bu yanıtlayışında yaşamdan zevk alan ben ile birlikte merkezinden ve yerinden edilen, *kurulan* ve *kurucu* olan bir özne söz konusudur. Levinas'ın düşüncesinde; söz konusu olan söylemdir ve söylemede altta yatan bir koşul olarak yüz-yüze ilişkide yüzün ifâdesi olarak bir *temel buyruk* olarak sunar her dâim kendisini: "Yüzün mutlak çıplaklığı, üzerini kapatıp örtecek bir şeyden ya da maskeden yoksunluğuyla, mutlak anlamda savunmasız olan yüz, benim onun üzerindeki gücüme, şiddetime karşı koyandır; bu karşı koyuşu o kadar mutlak bir biçimde olur ki, o, bizzat karşı koymanın kendisi olur. Bana kendisini ifâde eden ve benimle yüz yüze gelen varlık ifâdesi aracılığıyla bana *hayır* der.... O, düşmanca bir güç ya da tehditin *hayır*ı değildir; o, bu yüzü sunanı öldürmenin olanaksızlığıdır...Yüz, öteki aracılığıyla haber kipinde değil, emir kipinde etkilenme hâlimizdir"¹⁹. Kısacası ben ve öteki arasında zorunlu olan bakışsız diyalog, her durumda ben ile karşısındaki bir ihtiyaç sahibi arasında vuku bulur; "...yüz bu ilişkide kendisini ben'in karşısında var olan nesnelere başka bir biçimde açar"²⁰. Yüz, çıplaktır, yoksundur, bir yakarış ve aynı zamanda bir emirdir ve " ...niyaz ve talep eden.... Vermeyi kabul

¹⁶ Emmanuel Levinas, çeviren Alphonso Lingis, *Otherwise than Being or Beyond Essence*, USA: Duquesne University Press, 2011, 92.

¹⁷ Emmanuel Levinas, *Otherwise than Being*, 114.

¹⁸ Emmanuel Levinas, *Otherwise than Being*, 115.

¹⁹ Emmanuel Levinas, *Philosophical Papers*, 21.

²⁰ Emmanuel Levinas, *Totality and Infinity*, 73.

eden olduğu içindir ki niyaz edip talep eder-...yüzün tezahürü yüzdür... Ötekini tanımak bir açılıştır. Ötekini tanımak, vermektir"²¹. Bu, "...beni mutluluk veren dünya sahipliğimi sorgulamaya çağırır"²². Dolayısıyla dil birbiriyle ilişkide olan iki özneyi gerektirir; bu, yüz yüze ilişkiden başka bir şey değildir aslında ve yüz yüze ilişki de ister istemez ötekinin ihtiyacını, yoksunluğunu ortaya çıkarır; ötekinin ihtiyacı, çağırısı ise ben'i doğrudan doğruya sorumlu olmaya, bir yükümlülüğün altına sokar. Dil olmaksızın var olan ilişkide farklılığın somut gerçekleşiminde yalnızca özdeşlik ve içkinlik söz konusudur; çünkü öznenin var olanlarla gene kendisine dönerek kurduğu bir ilişki vardır burada. Oysa dil en az iki farklı özneyi gereksinmesiyle aslı anlamda aşkınlığın olanağına yol açar; elbette insanî varoluşta dil bağlamında sadece iki farklı özne yoktur; aynı zamanda dil bir topluluğun olanaklı koşulu olarak da kaçınılmaz bir yere sahiptir; çünkü konuşmak aynı zamanda dünyayı ortak kılmak, ortak mekanlar yaratmaktır; yani dil ötekinin çağırısı olarak etik bir temelde yükselmekle birlikte aynı zamanda evrenseldir, çünkü dilde bireyden bireye ve oradan da genele geçiş söz konusudur, bu genelliğin karakterinde ötekine benim olan şeyleri sunma arzusu yatar. Ötekini tanımak, bu bağlamda, ona sahip olunan şeylerin dünyası içinden gelmek anlamını taşır; işte tam da bu aynı zamanda topluluğu ve evrenselliği kurmaktır. Bu da Levinas'ı en geniş, dış halkada yer alması anlamında dil adalet ilişkisine getirir.

Öznel-arası ilişkide özne

Levinas için dil, olma/varlık fiilinin ortaya çıkabileceği ve zamanın varlıktan ziyade başka bir yer olarak durabileceği mekanizmayı sağlayacak olandır. Levinas'a göre, "...dil, varlıkları ve ilişkileri ikiye katlayan bir göstergeler dizgesine indirgenemez; kelimeler isimler olsaydı, bu anlayış bizim için zorunlu olurdu. Dil daha çok fiilin istisnası gibi görünür ve fiil olarak, zaten mantıklı yaşam zamansallaşmasını ve varlığın özünü taşır"²³. Dil, bir işaretler dizgesinden, bir isimler koleksiyonundan daha fazlasıdır. Dil, sadece düşüncemizin nesnelere temsili için işletilen bir dizge değildir; aynı zamanda gerçekte başka bir şeyin ifade edildiği bir dizgedir. O halde dil, varlığın içinde bulunduğu bir temalaştırma ve özdeşleşme olarak, hakikatin ta kendisine aittir ve ortaya çıkar. Şüphesiz basit bir sonuç olarak, iletişimin orijinal özü, varlığın ifşasına müdahale etmek zorunda olmasa da, iletişim imkandır. Her hakikat herkes için hakikati ima ettiğinden, iletişim kuşkusuz hakikat için bir koşuldur,

²¹ Emmanuel Levinas, *Totality and Infinity*, 74-75.

²² Emmanuel Levinas, *Totality and Infinity*, 76.

²³ Emmanuel Levinas, *Otherwise than Being*, 35.

ancak herkesin bu çağrışımı tamamen biçimsel, düşünülmemiş bir kanıt olarak kalır: iletişim olasılığı, konuşmanın mantıksal çalışmasının basit bir sonucu olarak verilir. Yine de, hakikatin evrensel özü tarafından varsayılan muhatap ile olan ilişkinin, bu muhatabın kendi tikelliği içindeki bir bilgisi olup olmadığını ve dolayısıyla hâlâ bilişin ilan ettiği ideallik ve evrensellik temelinde gerçekleşip gerçekleşmediğini sormalıyız. O halde, konuşmada, konuşma temasının dışında konumlanmış bir tekillikle, konuşma tarafından temalaştırılmayan ama yaklaşılabilir bir tekillikle bir ilişki olduğunu kabul etmek gerekir. Konuşma ve mantıksal çalışması, muhatabın bilgisinde değil, onun yakınında ortaya çıkacaktı. Bu yakınlık ilişkisi, bu iletişim, bu mesajlar ne olursa olsun, mesajların her iletiminin zaten kurulmuş olduğu bir noetico-noematik yapıya dönüştürülemez, orijinal dildir, kelimelerin veya önermelerin olmadığı bir dil, saf iletişimdir. Yakınlık, niyetin ötesinde, terimin ahlaki anlamıyla komşuyla olan ilişkidir. Bilinç, bir çokluğu temalaştırmaktan ve böylece onun birliğini ve kimliğini ilan ederek varlığı tezahür ettirmekten ibarettir. Ancak bir temas olarak dil, ideal olmayan birliği içinde komşuya dokunur. Dolayısıyla komşunun kendini göstermediğini, tezahür etmediğini söyleyebiliriz. Kimliğinin ilan edilebileceği, sürdürülebileceği, temalaştırılabileceği ve böylece ifşa edilebileceği çokluk ufkundan yoksundur. Dil, temas, başkaları tarafından "kuşatılmış" bir ben takıntısıdır · Obsesyon sorumluluktur. Ama saplantının sorumluluk özelliği bir özgürlükten kaynaklanmaz, çünkü aksi halde saplantı yalnızca bir bilinç haline gelmek olurdu. Bir saplantı olarak sorumluluk, yakınlıktır; akrabalık gibi, her seçilmiş bağdan önce gelen bir bağlıdır. Dil kardeşliktir ve dolayısıyla öteki için bir sorumluluktur ve dolayısıyla taahhüt etmediklerimin, başkalarının acıları ve hataları için bir sorumluluktur. Oyunun antipodlarında, sorumluluk içermeyen özgürlük, yakınlık benim özgürlüğüme atıfta bulunmayan bir sorumluluktur. Lacancı öznelliğe ilişkin olaraksa *sembolik* düzene daha ayrıntılı bir dikkat gösterilmeden eksik anlaşılacak bir yapıdır; burada öznenin dilde her şeyden önce özne olduğunu keşfederiz. Lacan burada, öznenin konuşan bir özne olduğu ve psikanalizin konuşan özneye ilişkin bir kuram olduğu argümanını sunar; dolayısıyla toplumun yapılanma düzeninin bir alanı olarak dil, fallusla ilişkimizin yeri olarak, başka bir şekilde söylenecek olursa, toplumu yöneten ve cinsel farklılığı metalaştıran yasanın yürürlüğe girmesi olarak, gizli anlamın yeri ve bilinçdışının yapısıdır ve bu yüzden de dil, psikanalizde yeni bir tema değildir; çünkü psikanaliz, en temelde bir tür "konuşma tedavisi" dir. Hasta konuşur, geçmiş deneyimlerini ve mevcut izlenimlerini anlatır; şikâyet eder, isteklerini ve duygusal dürtülerini itiraf eder. Bu nedenle, psikoterapide kelimelerin kullanımını küçümsemeyeceğiz ve analist ile hastası arasında geçen kelimeleri dinleyebilirsek memnun olacağız. Bununla birlikte dil sorununa en fazla dikkat çekilen yer Lacan'ın kuramıdır; çünkü burada dil, sadece bir amaca

yönelik bir araç ya da analiz aygıtı değil, aynı zamanda öznelliğin kendisinin de temeli olarak ortaya konulur; böylece Lacan'ın psikanalize temel katkısı, bir bakıma onu kuramını bir dil kuramı haline getirir. Konuşma, analitik ilişkiyi oluşturan temel olduğundan, Lacan için konuşmanın doğası gereği ilişkisel, öznelerarası olduğunu anlamak esastır. Ona göre, "...bir denetçisi olması şartıyla, sadece sessizlikle karşılansa bile yanıtız bir konuşma olmadığını göstereceğim: bu, dilin analizdeki işlevinin merkezidir"²⁴. Analizin işe yaraması için, analist sadece konuşmanın önemini kavramalı, aynı zamanda konuşmanın nasıl işlediğini ve konuşma alışverişinde nasıl bir görev gördüğünü de anlamalıdır. Konuşmanın ötesinde bir "gerçekliğe" geçmek hem analisti hem de hastayı yanlış bir "gerçek" arayışına götürür. Analiz, öznelliğin doğasını anlamayı ve öznenin, esasen diğeriyle bir değişim yoluyla oluştuğunu anlamayı amaçlar; dolayısıyla analizin *gerçeğin* yapılandırılmasında *imgesel*'in işlevini ve öznenin kendisini *sembolikte* konumlanmış bulmaya geldiği yolu anlamaya çalışırken yaptığı da tam olarak budur. Analizdeki özne, *yabancılaşma* olgusunu ve inşa edilmiş benlik duygusunun kurgusallığını idrak etmek, onunla yüzleşmek anlamına gelir; böylelikle özne, analizin amacını, "...gerçek bir konuşmanın ortaya çıkışı ve bir gelecekle ilişkisi içinde kendi tarihinin kendisi tarafından gerçekleştirilmesini başaracaktır"²⁵. Özne bu kavrayışlara ancak öznelerarası ilişkide, analizde gelebilir; bir başkası için yeniden inşa etme göreviyle özne, kendisini bir başkası olarak gerçekleştirir; dolayısıyla analizin tehlikesi ya hastanın ya da analistin belki de analizde ortaya çıkarılan kurgusal imgelerin somutlaştırılmasında bir gerçeği aramaya geri dönmesi, Lacan'a göre çok kolay bir olaydır. Analitik keşiflere nesnel bir statü eklemek, özneyi sadece İmgeselin yarattığı sahte birliğe daha fazla yerleştirir. Lacan şöyle yazar: "...burada söz konusu olan tehlike, öznenin olumsuz tepkisi değil; daha ziyade onun yabancılaşmasının yenilenmiş bir statüsündeki statik durumunun ya da heykelsi bir nesneleştirilmede- eskisinden daha az imgesel/kurgusal olmayan- imgesinin yakalanmasıdır"²⁶. Dolayısıyla Lacancı analiz, hastanın iç yaşamını ortaya çıkarırken, hastaya yaşamında yol gösterici bir güç olarak bilinçdışının yaygınlığını öğretmeyi amaçlar; böylece analiz yoluyla, özne, bilinçdışıyla temasa geçebilir. Lacan'a göre, "...bilinçdışı, somut söylemin parçasıdır ve bilinçli arzusunun sürekliliğini yeniden tesis etmede öznenin emrinde değildir"²⁷. Dil, konuşmanın kökeni ve rüyaların temelidir; çünkü rüyalar anlamları iletmeye çalışan imgelerle sembolik olarak işlev görürler; ancak aynı anda çelişkili ve çok sayıda anlam aktarılır ve

²⁴ Jacques Lacan, çevirenler Bruce Fink, Héloïse Fink, Russell Grigg, Çevirenler, *Écrits* New York-London: Norton & Company, 2006, 40.

²⁵ Jacques Lacan, *Écrits*, 88.

²⁶ Jacques Lacan, *Écrits*, 43.

²⁷ Jacques Lacan, *Écrits*, 49.

anlam belirsiz ya da üst-belirlenimli olarak oluşur. Lacan'ın psikanalizde sembolik kavramını kullanmasının iki amacı var gibi görünür: "...ilkın, bilinçdışının yapısını bir dilinkiyle karşılaştırmak, ikincisi de insan öznesinin, anlamın doğası gereği sembolik olan önceden belirlenmiş bir düzene nasıl dahil edildiğini göstermektir"²⁸. Sembolik, yalnızca bir şeyin değerini temsil etme gücü değildir; aynı zamanda kişinin özne olduğu hattır. Dilin bu düzeni, öznenin bir "kimlik" yaratırken bir öz-anlayış yaratmada üzerine çekebileceği ve çektiği "sembolün anlamı"nın kuyusudur. Tüm kimlik bir özdeşleşmedir ve öznenin özdeşleşebileceği anlamları sunan ise Semboliktir. Bu dil düzeni, bu "anlam deposu" tek bir kapsayıcı tema tarafından yönetilir – Baba'nın yasa ve onun tarafından belirlenen cinsel farklılık. Yasa böylece artık kendisini öznellik yapısı olarak sunar; çünkü sadece dil aracılığıyla, konuşarak öznelere haline gelebiliriz. Dil bize yapısında Oidipus'un dilini, yasalarını ve yasaklarını verir: "...öyleyse bu yasa, bir dil düzeni ile yeterince özdeş olduğu kadar açık bir şekilde ortaya çıkar"²⁹. Sembolik, kuşkusuz, imgeselin geçmişe dönük yaratımına dayanır; çünkü dil, gücünü yalnızca bilinçdışına başvurmak suretiyle özneye empoze edebilir; bununla birlikte özneyi düzenleyen semboliktir, yasaları her zaman imgesel tarafından çiğnenmesi gereken kurallar şeklinde yapan semboliktir. Dil, bu bağlamda öznenin ötekisidir; çünkü özne başlatıldığı bir düzen, ebeveynden çocuğa, babadan oğula geçen bir düzenle belirlenen bir yapıdır ve bu bağlamda öznenin yaptığı her hareket, kendisinden önce gelen bir düzene tabidir; çünkü dili bulduğumuz ve dilde öznelliği bulduğumuz şey *konuşmadır*. Lacan'a göre, "...konuşma aslında dilin armağanıdır"³⁰. Dahası, öznelliği bulurken, kendimizi bu dil değişimiyle inşa edilmiş öznelere buluruz ve bu nedenle kendimizi sadece bir geçmiş ve bir şimdiki ile ilişki olarak değil, aynı zamanda geçmiş ve şimdinin her zaman işaret ettiği bir gelecek söylemiyle ilişki içinde buluruz. Gerek Levinas gerekse de Lacan için dil, öznenin kendisini bir yasa ve anlamlar dizgesi olarak başkılık tarafından düzenlenmiş bulduğu bir düşünce sisteminin temel bir bileşeni şeklinde yorumlanır.

Yasa/ Öteki İçin Adalet

Yasanın düzeni dilin düzenidir ve dil arzunun ortaya çıkabileceği bir eksikliği ortaya çıkarır; öte yandan yasa aynı zamanda, aksi takdirde tamamen ötekiye bağımlı kalmaya devam edecek olan arzudan da doğar. "Arzu, arzu

²⁸ Jean Laplanche, J.-B. Pontalis, çevirenler Donald Nicholson-Smith, Daniel Lagache, *The Language of Psycho-analysis* London: Norton, 1974, 440.

²⁹ Jacques Lacan, *Écrits*, 66.

³⁰ Jacques Lacan, *Écrits*, 87.

arzusudur dediğim gibi ötekinin arzusu, başka bir deyişle yasaya tabidir”³¹. Amaç, her insan varlığını, günlük yaşamı ve bu tür kararları, böylesi bir başkalık ışığına, böylesi bir etiğin gücüne ve sorumluluklarımızın yükümlülüklerine maruz bırakmaktır. Başkalık ve etik sorumluluğa yönelik açık bir adalet olmaksızın toplum, insan ayırımından elde edilen olasılıklar üzerinde öngörülen modern, üstünlük vurgusunun işlerlik kazandığı bir yapıdır. Yasa, tıpkı ötekine karşı sorumluluğumuzdaki etik çabalarımızın asla yeterli olmayışı gibi, ben'in omuzlarında yükselen etik sorumluluğun bir başarısızlığıdır. Adalet, Levinas'a göre, şimdiki zamanı daima yeniden üretebilen gelecekte titizlikle ayıracağım bir “gelmekte olan” anlamına sahip olabilir. İşte tam da bu nedenle adalet, sadece yasal bir kavram olmadığı sürece, yasa ve siyasetin dönüşümünü, yeniden inşasını veya geri çevrilmesini sağlamak için açılmaktadır³². Ancak bu, başkalık adına her şeyin kabulüne izin veren bir adalet değildir; bununla birlikte Levinas'ın bizi yönelttiği ütopya, içimizdeki başkalık etiği, azizlere özgü bir iyiliğin gerçekleştirilemeyen ancak tüm ahlaki eylemlere rehberlik eden ilkelerinin, bunlarla ilişkili bazı gerçeklerin ve aktüalitelere kamusallaşmasını yasaklamaz. Söz konusu başkalık etiği, egemen ben'in öznel haklarının yeniden hesaplanması ve öznelerarasılık göz önünde bulundurularak ve her birimiz için zorunlu sorumluluklarımız ışığında, insan kimliğinin revizyonu ve varlığının ifadesidir. Eğer günlük eylemlerimizde ve davranışlarımızda etik olmaya çalışmanın gerekliliğini kabul edersek, başkalık ve ötekiliğe açık olmak için mutlaka ciddi bir yönlendirme yapmalıyız, birbirimize karşı etik davranma zorunluluğunu ve yükümlülüğünü kabul etmeliyiz. Ötekinin başkalığının ayırımına etik olarak açık olmak, hala bilinçli ben'in bir seçimidir; bununla birlikte bu zor bir seçimdir ve etik bir varlık çabasıdır. Bu seçimin kaygısı, asla tam olarak bilinçte yapılamamasıdır. Bu, etik seçim zaten eylemlerimizde anlayışımızın ötesinde bir şeye dahil olduğumuza ilişkin bir seçimdir; biz her zaman zaten birbirine bağlı bir özneler-arasılık içinde var oluruz. Bu nedenle, etik seçim, kendiliğinden kurtulmak ve öznelerarasılık içinde ifade edilen bilinemez başkalığın canlandırdığı cömertliğe yönelmiş, yeniden canlandırılan bir inanç ve armağanlı bir sevgidir; fakat yine de ötekiliğin başkalığı, toplum içinde olmak böyle bir zorunluluk, böyle bir çaba ve böyle bir inanca karşı duyarlılık gerektirir. Lacan'la Levinas'ın söylemleri birlikte ele alındığında *özneler-içre* olmak bakımından *arzu* ile *özneler-arası* olmak bakımından *yakınlık* kavramları ön plana gelir. Her iki kavram bağlamında da ötekilik her zaman zaten insan kimliğinin oluşumunda içsel olarak yapılanmıştır; çünkü öteki, öznenin bilincini ve kolektiviteyle olan bağını canlandıran ön toplumsallığın

³¹ Jacques Lacan, *Écrits*, 723.

³² Emmanuel Levinas, *Otherwise than Being*, 195.

gerekli ve kurucu *olayıdır*. Başkalık ve sorumluluk, her birimize, kendimizin çıkarlarının ve önemlerinin ötesinde olduğunu hatırlatır. Buna göre, özne, etik yükümlülüklerin çabası ve adaletin uyanıklığı ile yükümlüdür; çünkü istediği için değil, ama toplumda özne olmanın asimetrik bir “insanlık-dışı” ile ilgili olması nedeniyle söz konusu yükümlülüklerle donatılmıştır. İnsanlar arası kardeşlik konusunda bireyleri sorumluluk sahibi olmaya ve yanıt vermeye iten adalettir; dolayısıyla adalet, ben için değil tüm ötekiler içindir. Adalet, yasanın ötesinde bir öznellik ifadesi, köken-öncesi bir başkalık etiği ve sembolik olanın canlanması anlamına gelir. “Yasa Lacan için sembolik içinde arzunun aracı olduğu halde Levinas için yasa adaletin işlevidir. Yasa adalet adına çalışır”³³. Lacan ve Levinas böyle bir ilerlemeyi bilinçli olarak ötekiliğe bağlılığı ve ben'in bütünlüğü ve aynı şey üzerindeki farklılığı düşünen belirsiz bir etik ve adaletle doğru hedefler.

Sonuç

Dil düzeni, Levinas için öznenin konumlandığı, temellendiği ve Lacan için de öznenin yeniden oluştuğu düşünce dizgesinde ortaya çıkar. Bu dizge içinde özne kendisini, içine yerleştirdiği, diğer bir anlam dizgesi olan yasa ve düzene tabi bulur. Bununla birlikte yine de özne, varlığın bütünlüğünün egemenliğine karşı, aracılığıyla direniş anları yarattığı bu dilsel düzendir; dolayısıyla hem Levinas hem de Lacan için dil düzeni, bir uyum ve direnç alanı, bir bütünlük ve sonsuzluk alanıdır. Bununla birlikte, dil düzeninin her iki düşünür için çok özel anlamları vardır. Lacan için dilbilim öncelikle sembolik bir düzen ve anlam ile anlamlandırma dizgesiyken, Levinas için dilin ontolojik olan ile, yani *varlığın* kendisiyle özel bir ilişkisi vardır. O halde Levinas'a göre, öznenin dilbilimsel olana direnci, tekil olanın evrensel karşısındaki bir direnişi, bütünün parçaları olarak biri ve diğeri yerine birinin diğere direnmesidir. Bunda, dilin bütünlüğünün oluşturduğu ama buna dirençli olarak ortaya çıkan özne, ötekine bağlı ama yine de kendi içinde direnme gücünde dirençli bir öznedir. Lacan'a göre ise, dil düzeni kendi içinde bir sondur, tek gerekçelendirmez; dil ilk ve son kelimedir. Lacan'a göre direniş, ancak dizgenin kendi içinden, dildeki boşluklardan ve dizgenin kendisinin üst belirleyici gücünden gelebilir. Bu bağlamda dil düzeni gerçekten de özneye bir bölünme, bir gedik oluşturur; çünkü bir benlik, kendi içinde bir birlik olmayı reddederken, aynı zamanda birleşik bir özne olmayı da reddeder, tek ve tek olanın “efendisi” aynı zamanda özneyi çelişkili yönlerde düzenler. Ötekinin yüzü her zaman başkanın çağrısıdır; bu bağlamda yaklaşmak, her zaman bir çağrıdır. Sorumluluk, sorumluluğa

³³ Joseph Indaimo, *The Self, Ethics & Human Rights*, New York, London: Routledge, 2015, 223.

çağrılan bir varlıktır. Etik özne dile, diğerinin dilbilimsel çağrısına, suçlama ve zorunluluğa bağlıdır. Levinas, bu bağlamda dile bilinçli bir şekilde bakar; bunun temel nedeni metafizikten uzaklaşmaktır; böylece Levinasçı öznenin daha ayrıntılı olarak ortaya çıktığı görülebilir, bu özne, sadece ontolojik olmadan önce etik olarak ortaya çıkan bir özne değildir; aynı zamanda bir dil dizgesi ve bu haliyle, onu yapılandıran dil / *varlık* dizgesinin önünde ve arkasında sorumluluğunu ortaya koymaya çalışan dilbilimsel bir öznedir.; dolayısıyla hem Levinas hem de Lacan için özne, toplumsal/sembolik düzen tarafından inşa edilerek kategorize edilen ilişkisel, ele geçmeyen, kaygan, sabitlenmesi olanaklı olmadığı için tanımlamanın sınırları içine dahil edilemeyen karanlık bir alandır.

KAYNAKÇA

- Calin, Rodolphe ve François, David Sebbah. Çeviren Murat Erşen, *Levinas Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınevi, 2011.
- Chiesa, Lorenzo. *Subjectivity and Otherness: A Philosophical Reading of Lacan*, Cambridge, Mass., United States: MIT Press Ltd, 2007.
- Culler, Jonathan. *Saussure* Nihal Akbulut, çeviren İstanbul: Afa Yayınları, 1985.
- Evans, Dylan. *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*, New York-London: Routledge, 2005.
- Fryer, David Ross. *The Intervention of the Other: Ethical Subjectivity in Levinas and Lacan*. New York: Other Press, 2004.
- Indaimo, Joseph. *The Self, Ethics & Human Rights*, New York, London: Routledge, 2015.
- Lacan, Jacques. *The Seminar of Jacques Lacan: Book 1, Freud's Papers on Technique*, çeviren. John Forrester, New York- London: Norton & Company, 1991.
- Lacan, Jacques. *Le Séminaire, Livre IV, La Relation d'Objet*, Paris: Seuil, 1994.
- Lacan, Jacques. *The Seminar of Jacques Lacan: Book 3, The Psychoses*, çeviren. Russell Grigg, New York- London: Norton & Company, 1997.
- Lacan, Jacques. *Écrits*, çevirenler Bruce Fink, Héloïse Fink, Russell Grigg, New York-London: Norton & Company, 2006.
- Laplanche, J. ve Pontalis, J. B. *The Language of Psycho-analysis*, çevirenler Donald Nicholson-Smith, Daniel Lagache, London: Norton, 1974.
- Levinas, Emmanuel. *Collected Philosophical Papers*, çeviren Alphonso Lingis, Dordrecht, Boston: Lancaster, Martinus Nijhoff Publisher, 1987.
- Levinas, Emmanuel. *Totality and Infinity*, Çeviren Alphonso Lingis, Pittsburgh, Pennsylvania: Duquesne University press, 2007.
- Levinas, Emmanuel. *Otherwise than Being or Beyond Essence*, çeviren Alphonso Lingis, USA: Duquesne University Press, 2011.
- Zizek, Slavoj. *Looking Awry: An Introduction to Jacques Lacan Through Popular Culture*, Cambridge, Massachusetts, United States: MIT Press, 1992.

LACAN VE LEVİNAS'TA DİLİN KURUCU İŞLEVİ
THE CONSTRUCTIVE FUNCTION OF THE LANGUAGE IN LACAN AND LEVINAS
Faezeh AKDENİZ